

NAŠ DALJNI BLIŽNI SVET

Beležke o vplivu psihoanalize med mladim slovenskim razumništvom v dvajsetih letih in še posebej v delu tržaškega pisatelja Vladimira Bartola¹

Arnaldo
Bressan

Zanimiva tema, tudi v odnosu do naše in še posebej tržaške kulture, se mi zdi edinstvena prisotnost psihoanalize ne samo v delu tržaškega pisatelja Vladimira Bartola, ampak splošneje tudi med mladim slovenskim razumništvom v dvajsetih letih.

Na žalost — bodisi zato, ker po vsem sodeč, ta tema doslej v Sloveniji ni doživela posebne obravnave (ali vsaj jaz ne vem zanjo), bodisi zaradi mojih omejitev — so izvirni materiali redki, avtorji, ki sem jih preučeval, pa bolj ali manj minorni, razen dveh — Srečka Kosovela in Slavka Gruma — ki se nanju lahko neposredno sklicujem, kakor seveda tudi na Bartola: zato se ta beležka že vnaprej, tako rekoč iz preventivnih razlogov odreka preveliki drznosti.

Kakorkoli že, lahko vsaj poudarim dejstva, da je leta 1972 v Trstu Stalno gledališče Furlanije—Julijske krajine postavilo na oder eno evropskih mojstrov in gledališča psihoanalitske inspiracije iz dvajsetih let, to je Grumov *Dogodek v mestu Gogi*²; da je Kosovel eden

¹ Gre za beležke, ki sem jih pripravil za Srednjeevropska kulturna srečanja — potekala so novembra 1984 v Gorici. Moj prispevek je imel začasen naslov Vladimir Bartol in psihoanaliza. Ze pred časom sem ga v pisni obliki poslal organizatorjem, toda kot po nekakšnem freudovskem scenariju je bil »potlačen«, saj ga sploh ni bilo med dokumenti srečanja, kjer — po mojem ugovoru in ugovorih drugih — sem imel edinole možnost, da ga omenim ali pa molčim. Dogodek je še toliko bolj paradoksalen glede na to, da je bila tema srečanja Psihoanaliza in kultura v Srednji Evropi, moj prispevek — bil je edini, ki je opozoril na vpliv psihoanalize v slovenskem okolju — pa je obravnaval neznan in izjemen primer tržaškega pisatelja, ki bi po vsej logiki moral dobiti svoj prostor prav ob tej priložnosti.

Tu seveda izpuščam nekatere analize in opažanja (ki takrat še niso bile publicirane) iz zdaj že natisnjene eseja Vladimir Bartol ali dvoumnost pisave (v knjigi A. Bressan, *Le avventure della parola. Saggi sloveni e triestini*, Il Saggiatore, Milano 1985; slovenska izdaja: *Pustolovščina besede. Slovenski eseji*, Lipa in ZTT, Koper—Trst 1985).

² V zvezi z Grumom gl. J. Tavčar — F. Bordon, *Il teatro sloveno* (Slovensko gledališče), Marsilio, Benetke—Padova 1975, str. 175—176 in str. 203—225, s popolnim prevodom prvih dveh dejanj *Dogodka v mestu Gogi*. V uvodu h knjigi je takratni

v italijanščino najbolj prevajanih slovenskih pesnikov dvajsetega stoletja³ in da naraščajoče zanimanje za Bartola, tako v njegovi domovini kot v Trstu, začena prebijati gosti molk, ki ga pri nas še tišči v senci.⁴ Skratka, gre za avtorje, ki so že navzoči v naši kulturi in jih ne moremo imeti za čisto nove in neobvladljive.

Prvi namig na psihoanalizo, pa le v splošnih in bolj naključnih izrazih (ki pa prav zato toliko močnejše, čeprav implicitno, kažejo na njen razširjeni vpliv) srečamo v enem najbolj obupanih Kosovelovih besedil: gre za črtico s sarkastičnim naslovom *Pastirčki* (Figure iz jaslic)⁵.

Beseda *psihoanaliza* se tu pojavi dvakrat. Prvikrat v intelektualno pomenljivem kontekstu okolja (ljubljska kavarna blizu univerze), v katerem se je znašel avtor.

»Časopisi, revije: psihoanaliza, obletnica Leninove smrti, aretacije.«⁶

Iz tega je mogoče sklepati, da je bila psihoanaliza — na začetku leta 1925 — nadvse pogosta tema pogovorov med visokošolci, ki so obiskovali isto kavarno kot Kosovel, še več, da je imela celo prvenstvo glede na dogodke, ki so bili dosti pomembnejši: obletnica Leninove smrti (in mračni mednarodni položaj) in aretacije, ki so ji sledile (z očitno aluzijo na despotsko politiko Karadjordjevičev).

ravnatelj Stalnega gledališča Furlanije-Juljske krajine Guido Botteri takole opozoril na pomembnost in aktualnost Grumovega dela: »Od celotne slovenske dramatike je Dogodek v mestu Gogi edino prevedeno besedilo v Italiji, priredba in skrbna postavitve pa sta delo Tržaškega stalnega gledališča« (str. 7).

³ V zvezi s Kosovelom gl. *Kosovel ali življenje kot agonija*, v A. Bressan, op. cit., str. 108—165.

⁴ Poleg pravkaršnjega tržaškega izida *Čudeža na vasi*, ki sem ga napovedal že v svojem eseju, je v Sloveniji leta 1984 izšel ponatis že zdavnaj razprodanega *Alamuta*, opozorim pa naj tudi na italijanski prevod ene najpopolnejših in najpomembnejših Bartolovih pripovedi, *Kantate o zagonetnem vozlu*, v J. Pirjevec, *Introduzione alla storia culturale e politica slovena a Trieste nel '900* (Uvod v slovensko kulturno in politično zgodovino dvajsetega stoletja v Trstu), Provincia di Trieste, s. d. (1983).

⁵ V S. KOSOVEL, *Zbrano delo*, Druga knjiga, DZS, Ljubljana 1974, str. 338—339. Zanimivo je omeniti, da so *Pastirčki* (kot tudi sicer dobršen del Kosovelovega opusa) ostali v rokopisu skoraj pol stoletja.

Pomembnost datuma, ki ga lahko razberemo iz namiga na prvo obletnico Leninove smrti (umrl je 21. januarja 1924), je v tem, da lahko na tej osnovi razširjenost psihoanalize (ali vsaj razširjenost določenega zanimanja zanjo) časovno postavimo vsaj za leto dni ali celo za več let nazaj, kakor je tudi sicer razvidno iz vzporednega razvoja v freudovski smeri tako pri Grumu kot pri Bartolu, o čemer pričajo njuna dela. Prav na osnovi teh del je mogoče tudi sklepati, da je navzočnost psihoanalize, po vsem sodeč, postala očitnejša — tudi v Sloveniji — prav med letoma 1924 in 1925: to pa nam omogoča, da njene prve vplive časovno postavimo za leto dni nazaj.

Skorajda odveč je posebej omenjati množično širjenje in razvoj psihoanalize med »veliko vojno« in v obdobju povojne krize, še posebej na začetku dvajsetih let. *Predavanja za uvod v psihoanalizo*, ki združujejo Freudova predavanja iz let 1915 in 1916 — namenjena vedno številnejšemu občinstvu — so izšla leta 1917; poleti naslednjega leta je lahko Freud ustanovil Internationaler Psychoanalytischer Verlag, septembra istega leta pa je bil v Budimpešti organiziran peti mednarodni kongres psihoanalize, kjer so sodelovali uradni predstavniki avstrijske, madžarske in nemške vlade; leta 1920 je izšlo delo *Onstran načela ugodja*, naslednjega leta *Množična psihologija in analiza jaza*, leta 1923 pa *Jaz in Ono*; istega leta pa tudi Groddekovo delo *Knjiga o Onem* in, kot je znano, *Zenova zavest*.

⁶ Id., id., str. 338.

Drugikrat pa se pojem pojavlja v diskurzivnem in obenem konkretnem kontekstu:

»Dva prijatelja govorita o psihoanalizi.«⁷

Ne bomo se spuščali v odnose med Kosovelom in psihoanalizo (in še posebej med psihoanalizo in njegovim ekspresionizmom), vendar naj vsaj omenim, da je bil prav Grum — ki ga imam za enega največjih (in najbolj prezrtih) evropskih umetnikov psihoanalitične usmeritve — poleti leta 1921 zapisan v seznamu možnih sodelavcev za Kosovelov Almanah, ki naj bi zajel — neodvisno od posameznih pogledov in stališč — celotno mlado levo slovensko inteligenco.⁸ In Kosovel, vztrajen obiskovalec gledališč in koncertov, je gotovo moral videti prva dela prijatelja Gruma, ki se je — po *Pierrotu in Pierrette* iz leta 1921, ko je še nihal (kakor v tem obdobju tudi Kosovel) med simbolizmom in ekspresionizmom — v *Trudnih zastorih* (leta 1924) že gibal v perverznejšem ozračju vizije bivanja, ki jo je že očitno zaznamoval freudovski pečat.⁹

Dodajmo še, da lahko Kosovelovo zanimanje za psihoanalizo zasledimo tudi drugod in ne samo v navedeni črtici. V sedmem zvezku *Dnevnikov* naletimo na drobno, vendar značilno opombo, ki sega v prve dni maja leta 1925: »*Revue de Genève Mars (La psychanalyse et l'art)* L. Charles Baudoin«¹⁰; in končno, v predzadnjem od dnevnških zvezkov (XVII, 1926), kjer ni več nobenih omemb Lenina, pač pa se ponovi motiv kavarne in »figur iz jaslic« (tu gre prav zares za »obsesivne metafore«, če si pomagamo z izrazom C. Maurona¹¹), srečamo na isti strani spet kar dva namiga na psihoanalizo.¹²

Oglejmo si zdaj kar se da nenavadno dejstvo: gre za ime, ki se ne pojavi prav *nikoli*, ne v seznamu za Almanah ne v kateremkoli Kosovelovih spisov, vključno s korespondenco in osebnimi zapiski; to je Kosovelov rojak Bartol, ki se je, komaj leto dni starejši od Srečka, konec leta 1918 z družino preselil iz rodnega Trsta v Ljubljano in tu potem obiskoval isto filozofsko fakulteto v okviru nacionalne slovenske univerze. Dodajmo še, da je vsaj po slovitem neuspehu *Lopeza* javnost Bartola nekoliko morala poznati, še toliko bolj seveda v ozkih, kulturnih krogih prestolnice.¹³ Toda iz raznih razlogov se mladeniča *nista mogla srečati* in tudi ne od bliže poznati življenja in dela drug drugega. Temu se seveda lahko samo čudimo. Na primer: ko se Kosovel leta 1925 dvigne ali pogrezne v svojo neverjetno izvirnost in v zmerom bolj obupni revolucionarni in socialni angažma, s čim se v tem času ukvarja dvaindvajsetletni Bartol?

⁷ Id., id.

⁸ Gl. Kosovelovo pismo iz Tomaja (dne 31. julija 1924) prijatelju Vinku Košaku, v S. Kosovel, *Zbrano delo*, Tretja knjiga (Prvi del), DZS, Ljubljana 1977, str. 450.

⁹ Takšna vizija je pozneje prevladovala v *Uporniku* iz leta 1926 in leto dni zatem v mojstrovini *Dogodek v mestu Gogi*. Gl. tudi J. Tavčar — F. Bordon, op. cit., ib.

¹⁰ S. Kosovel, *Zbrano delo*, Tretja knjiga (Prvi del), Dnevnik VII, DZS, Ljubljana 1977, str. 658. Ležeči tisk je Kosovelov.

¹¹ C. Mauron, *Dalle metafore ossessive al mito personale* (Od obsesivnih metafor do osebnega mita), Il Saggiatore, Milano 1966.

¹² S. Kosovel, op. cit., str. 778.

¹³ V tem času je Ljubljana štela okrog 50.000 prebivalcev.

O tem si lahko ustvarimo izjemno izčrpano podobo, in to še iz prve roke, iz čisto novega vira iz uvoda Ivanke Hergold k prvi izdaji *Čudeža na vasi*¹⁴: ne samo, da se je leto pred tem zagnal v študij psihoanalize¹⁵, leta 1925 se je očitno imel za že dovolj izkušenega, da se je postavil — z lacanovsko odločnostjo — v vlogo terapevta, in to ne samo enega ali nekaj pacientov, temveč cele vasi!

Tega leta se je resnično dogodilo — izgubljeni vasi v vrhniški okolici¹⁶ — da je potujoč iluzionist hipnotiziral neko dekle, ne da bi mu potem uspelo prebuditi jo iz hipnoze. Dogodek, ki ga je zaradi njegove nenavadnosti nemudoma zabeležilo ljubljansko Jutro, je zbudil precejšen hrup in spodbodel razvnete razprave, vmešali so se številni »eksperti« — zdravniki in psihiatri — vendar so se pokazali nesposobne (vsaj kaže tako), da bi razrešili »primer Blatna Brezovica«, ki je medtem postajal vse bolj »skrivnosten«. Dokler ni naš junak, ki se je preselil *on the fields* (in to kar dobesedno, če se spomnimo imena vasice), v praksi uporabil svojega psihoanalitičnega znanja in analiziral vse, ki so se mu zdeli podvrženi kakšnim psihičnim motnjam. V bore nekaj dneh, s tem da je pri tem še kršil zakone¹⁷, mu je uspelo razrešiti »skrivnost«: v popolno zadovoljstvo dekleta in vasi, kjer je nenadoma zableščal — kakor sam omenja, ko prav po kraljevsko govori o sebi v tretji osebi — kot neke vrste »deus, heros et omnia«; »čudodelnik«; »božji poslanec«: to je seglo tako daleč, da se domačini »sprašujejo, če ni sam Kristus« (še najskromnejša vloga, ki jo dobi v njihovih očeh, je vloga »zdravnika duše«).¹⁸

Na tem mestu velja poudariti, tako kot je storila tudi Hergoldova, »velikanski, če ne usodni vpliv, ki ga je na pisatelja napravilo odkritje del Sigmunda Freuda in s tem psihoanalize«, pri čemer je še natančnejša: »Študij biologije mu je pomagal razumeti fenomen življenja v samih temeljih; preučevanje filozofije pa mu je izostrilo tisti splošni, celostni pogled na svet, s katerim se je dokopal do velike zaveesti, o vsem bivajočem. Poznavanje psihoanalize pa mu je ponujalo za raziskavo človekovega življenja pravi inštrument, s katerim je mogoče na videz neznanu, zamotano, okultno razkrinkati, razkriti in s tem napraviti za znano, enostavno in očitno.«¹⁹ Toda ta čudoviti »terapevtski« uspeh, ki je bil plod njegovih izjemnih, a prav tako prezgodnjih psihoanalitičnih sposobnosti in potem »divinizacija«, ki je sledila, sta bila vendarle snov, ki ga je spodbudila, da si je pomel oči (kot velja to tudi za vrsto njegovih besedil, tako zasebnih, kakor so *Dnevniki*, kot

¹⁴ I. Hergold, *Nastanek in smisel Bartolove psihološke detektivke*, v V. Bartol, *Čudež na vasi*, ZTT, Trst 1984. Hergoldova je lahko po zaslugi vdovine prijaznosti preučila osebne Bartolove materiale in zapiske v zvezi s »slučajem Blatna Brezovica« in s prvim osnutkom romana, ki sega v leto 1925.

¹⁵ To mu je omogočilo izvrstno znanje nemščine, tako da je lahko bral Freuda v izvirniku. Bartol je do leta 1918 obiskoval avstrijski licej-gimnazijo v Trstu.

¹⁶ V Blatni Brezovici. Vrhnika, Cankarjev rojstni kraj, leži kakih dvajset kilometrov od Ljubljane.

¹⁷ To poudarja sam — ob svojih nemajhnih zaslugah (glede na to, da še ni, kot pravi, diplomiral) — v zapiskih v zvezi s »slučajem«. V I. Hergold, op. cit., str. 6.

¹⁸ Id. id., ibidem.

¹⁹ Id.

objavljenih in tistih iz poznih, zrelih let, kakor *Opombe k Alamu* iz leta 1958²⁰).

V teh predvsem informativnih beležkah ni prostora, da bi se posebej posvetil pomembnosti takšne skušnje ne v zvezi z romanom *Čudež na vasi* ne v zvezi s celotnim Bartolovim delom, s katerim sem se ukvarjal ob drugi priložnosti — seveda z drugačno metodo in z drugačnih vidikov. Tu lahko samo izrazim svoje soglasje s sodbo Hergoldove, za katero »slučaj Blatna Brezovica« (in Bartolov psihoanalitični »poseg«) predstavlja »bržkone enega od možnih ključev za razumevanje celotnega pisateljevega opusa in njegove drže v svetu«²¹).

Z enim samim poudarkom. Gre namreč za to, da Hergoldova pušča ob strani dejstvo, kako se strastno in prezgodno Bartolovo zanimanje za Freuda in psihoanalizo podvaja — kot pričajo poglavja *Čudeža na vasi*, objavljena v reviji *Modra ptica*, in še vrsta drugih pripovedi iz tistega časa — z zanimanjem za Nietzscheja in njegov motiv »volje do moči«; kako oboje sestavlja središče — ali bolje rečeno: *temelj* — njegovega celotnega dela in kako je prav v njuni »zmesi« razvidna samosvojost, s katero se Bartol navezuje na psihoanalizo, jo dojema in uporablja.

Vrnimo se zdaj k njegovim beležkam iz leta 1925. Bartol piše v prvi osebi, da je spodbuda njegovega zanimanja za »slučaj Blatna Brezovica« očaranost nad skrivnostnim, vendar takoj zatem dodaja: »Sam bi bil rad tisti hipnotizer«, to pa Hergoldova interpretira z besedami: »Torej sam bi bil rad povzročitelj skrivnostnega.« Bartol pa svojo avtoanalizo končuje s tem, da se zaveda »lastne želje po razkrinkavanju skrivnostnega«. In to preide v tretjo osebo, se opredeli, da je na koncu »sam postal vernik« (v svojo moč).²²

Z drugimi besedami: če je v umetnosti Slavka Gruma, ki ni bil samo pisatelj, temveč tudi zdravnik, psihoanaliza razkritje naše najgloblje resničnosti in v dosti bolj neusmiljena ter onečlašujoča (ubijalska) deskriptivna raziskava kot pa iskanje zdravja ali poskus individualne afirmacije, pa pri Bartolu psihoanaliza že od začetka dobi konotacije védenja, ki je usmerjeno k natančnemu razumevanju človeške stvarnosti v funkciji problemov medosebne moči; gre za orodje njegove osebne *volje do moči* ali — če nam je tako ljubše — za probleme potrditve Jaza in njegovo premoč nad Drugim.

In kaj v resnici pomeni »želja po razkrinkavanju skrivnostnega« — pa naj bo tudi prek psihoanalize — če ne dominacije nad Drugim vse do točke, ko se mu vsiliš kot bog, ne zgolj vsemogočen, temveč tudi nedoumljiv?

Toda če je »slučaj Blatna Brezovica« Bartolu ponudil »čudež«, da je lahko odkril in obenem potrdil svoje zmožnosti in moč, pa pisatelj natančno ve, da je te vrhove osvojil po zaslugi »velike zavesti« o resničnosti, iz katere se je lahko premaknil z žezlom psihoanalize in svoje vednosti; prav tako ve, da je lahko zgrabil to žezlo ravno zaradi gotovosti, da ne obstajajo ne čudeži ne skrivnosti, razen za tistega, ki jih ustvarja s svojo vero; kar se njega tiče, se njegova »velika zavest«

²⁰ Gl. A. Bressan, op. cit., cit., ib.

²¹ I Hergold, op. cit., cit., str. 6.

²² Op. cit., cit., id.

utemeljuje — kakor piše Hergoldova — prav »na depoetizaciji skrivnostnega, nedoumljivega in neznanega«. On *ve*. In na koncu njegove izkušnje »nazadnje ostane skrivnostna samo še moč besede.«²³

In takšni »moči«, ki jo je pripisal *predvsem pisavi*, se je pozneje prepustil, da bi uresničil poslednji možni junaški podvig: namreč temu, da bi znova stopil v »majhno in bedno vsakdanjost«, obenem pa bi se pripravljaval, tako kot junak njegovega takrat še nedokončanega romana, na »veliki pohod«; že s tem letom je začel objavljati prva poglavja romana, ki ga je končal štirideset let pozneje — ne da bi mu bilo uspelo najti založnika — z narcisistično apoteozo Gorazda Kraševca: ta je bil prvi v vrsti mnogih *alter egov*, ki jih je razsejal v svojih naslednjih delih.²⁴

Vrnimo se zdaj k naši temi. Iz tako pretiranega navdušenja nad psihoanalizo in tako pustolovske vere v njene čudeže lahko sklepamo ne samo o *globini* njenega vpliva na Bartola (pa tudi na njegovo delo in usodo), ampak gre tu tudi za pomenljivo informacijo o slovenskem kulturnem položaju v teh letih, ki je bil očitno *razpoložljiv* za vplive psihoanalize: Grumov primer in Kosovelovo pričevanje nas dejansko navajata na to, da ne gledamo na Bartola kot na osamljen vrh ledenika brez vsakršnega temelja; v tem času starih jezikovnih in kulturnih vezi z Dunajem — vse bolj se nam kaže in razkriva njihova trdoživost tako v Ljubljani in Sloveniji kot tudi v Trstu in novih italijanskih pokrajinah — velja opozoriti na *hitrost* razširjanja psihoanalize. Neofit Bartol je imel v letih 1924/25 enaindvajset, dvaindvajset let, v tem obdobju pa se je psihoanaliza dosti manj časa širila zunaj ozkih specialističnih krogov: vednost o njej je bila v Italiji omejena na neznatno — nerazumljeno in osamljeno — skupino Tržačanov.²⁵

In končno — da ne bi ponavljal tega, kar sem že zapisal v zvezi z zgodbami iz *Al Arafa* in *Alamutom* — velja opozoriti, da je nagnjenje do ukvarjanja z magijo, iluzionizmom, okultizmom in nasploh z vsake vrste heterodoksnimi fenomeni podzavesti pozneje pripeljalo Bartola — od začetka tridesetih let naprej — da je svoje psihoanalitsko zanimanje obrnil v Jungovo smer: s tem se je kot v nekakšnem »paralelnem

²³ Id. Desetletje pozneje je izmišljenemu dr. Krasowitzu pripisal — dozdevno — očetovstvo dela z naslovom *Magična moč besede*. Gl. v zvezi s tem A Bressan, op. cit., str. 84 in ib.; in V. Bartol, *Demon in eros*. Mladinska knjiga, Ljubljana 1974, str. 250.

²⁴ Med temi je eden središčnih in najznačilnejših že omenjeni Krasowitz. Kar se tiče mlajšega in domačega Krašovca (ki ga imamo lahko za prototip), ob vrnitvi domov in med prijatelji, »v študentovskih krožkih«, spravlja poslušalce v grozo, pa tudi v smeh. Tako se skleneta njegova zgodba in roman *Čudež na vasi*: »Iz vrtoglavih višin čudeža je telebnil, kakor je bil dolg in širok, na pusta tla majhne in bedne vsakdanjosti. Tej majhni in bedni vsakdanjosti so dejali ljudje trdna realnost. / Toda v njem je ostal odsvit nečesa vse večjega in pomembnejšega, odsvit pokrajine, kjer se stikata nebo in zemlja. Umolknil je in se zaprl vase. Da zbere sile in se odpravi nekoč na veliki pohod. Raziskovat nove dežele, nova obzorja. Česa je še potreboval? Kaljen je bil v zmajevi krvi.«

²⁵ Med njimi sta bila seveda Weiss in Svevo; toda Saba je bil še daleč od psihoanalize in tudi kavarn, kakršne so bile ljubljanske, ki jih je opisal Kosovel, ni bilo v veliki Italiji in seveda še toliko manj v Trstu. Vendar gl. v zvezi s tem G. Voghera, *Gli anni della psicoanalisi* (Leta psihoanalize), Studi Tesi, Pordenone 1980, in že klasično delo M. Davida, *La psicoanalisi nella cultura italiana* (Psihoanaliza v italijanski kulturi), Boringhieri, Torino 1966.

življenju« postavil ob bok analognemu in samotnemu razvoju drugega tržaškega posebneža, Roberta Bazlena.

In dejstvo je Giorgio Voghera zapisal, kako je približno v tem obdobju Bazlen »ugotovil, da so freudovci preveč racionalistični (...); in je torej edini iz naših krogov z vso svojo prtljago prestopil k Jungu, kajti v njegovi analitični psihologiji so ga privlačevale navezave na alkimijo, astrologijo, magijo, vzhodnjaške filozofije in religije, skratka, sama področja, ki se jim je ‚Bobi‘ posvečal z izjemnim navdušenjem.«²⁶

Prepuštil bi bralcu vso svobodo pri takšnih ali drugačnih domnevah in se omejil na ugotovitev, da — paradoksalno — o Bartolovem jungovskem razvoju in zanimanjih ni mogoče reči ne več ne manj od tega, kar je Voghera zapisal o Bazlenu.

²⁶ G. Voghera, op. cit., str. 25. V isti knjigi bi veljalo omeniti še eno presenetljivo analogijo med najverjetnejšimi motivi iniciacije v psihoanalizo pri Bartolu in motivi, ki so do strastnega navdušenja zanj pripeljali drugega, italijanskega Tržačana, to je Guida Voghero, za katerega sin zatrjuje, da »ga je k Freudovim teorijam pritegnila predvsem rušilna in demistifikatorska sila, ki jo je videl v njih: rušilna v odnosu do podležev, demistifikatorska pa do licemerstev in laži, na katere se je opirala takšna avtoriteta.« (Id., str. 28) Ti motivi se prepletajo skozi celotno Bartolovo delo.

Prev. Jaša Zlobec